

Fliegauf Benedek felvétele

Ismeretlen hasszid Rabbi: „*Én hozzád képest vagyok én, és te hozzám képest vagy te, tehát én nem vagyok én, és te nem vagy te.*”

Fliegauf Benedek Autumn in San Francisco Bay Area című képéhez.

Rettegés a ráérő időtől

Beszélgetés Fliegauf Benedekkel

– *Mi jut eszedbe, ha azt mondom: ráérő idő?*

– Azt hiszem, a legtöbb ember retteg a ráérő időtől. Ha éppen semmi dolgunk nincs, akkor sokan közülünk mélyen átélik a feleslegesség érzését, azt, hogy nincs helyünk a világban. Az én életemben ez nagyon aktuális kérdés. Abban a változásban, amin az elmúlt másfél évben keresztülmentem, a munka és a ráérő idő fogalmát értékeltem át.

Néhány évvel ezelőtt a munka arra volt jó, hogy elmeneküljek az élet elől. Pontosabban fogalmazva, azért dolgoztam, hogy ne kelljen élnem. Az iszonyú erőbedobással végzett munka azt eredményezi, hogy az élet leáll. A munka a társadalmilag legerősebb szorongáscsökkentő tevékenység. Viszont a munka nem definiálja az embert. Ez viszonylag egyszerűen hangzik, de nagyon nehéz mélyen elfogadni. Nem csoda, hiszen egy olyan évszázad áll mögöttünk, aminek a szellemi alapjait három súlyos munkaalkoholista gondolatai alapozták meg: Marx, Freud és Einstein. Szerintem a munka leggyakrabban nem több, mint öngazolás. Annál felnőttebbnek és épebbnek tartok egy személyiséget, minél kevesebb öngazolásra van szüksége. Fontos, hogy megértsük, hogy a szellemi tevékenység és a fizikai munka között semmilyen lényegi különbség nincs. Az, hogy kazánfűtő vagy balett-táncos valaki, teljesen mindegy, és nem csak ebből a szempontból. Mélyen meg vagyok róla győződve, hogy az elvégzett munka mennyisége és minősége nem határozza meg értékünket. Sok olyan embert ismerek, aki erre a megállapításra nem egy intellektuális folyamat eredményeképpen jött rá, hanem egyszerűen ezzel a tudással született. Ezek az emberek egyszerűen csak vannak. Számomra nincs ennél nehezebb, se szebb dolog. Egyszerűen csak lenni – ez minden vágyam.

Kérdezhetnénk, hogyha ez így van, akkor mégis miért töltik munkával az idejük nagy részét az emberek? Szerintem legfőképpen a szorongás miatt. Az aktív tevékenység, és azon belül a munka rendkívül erős szorongáscsökkentő. És hát a szorongás az ember alapállapota. Annyira, hogy csak az elmebeteg és az értelmi fogyatékosok bizonyos csoportja és a halottak nem szoronganak. Mindenki más igen. A föld idegen és barátságatlan hely nekünk, embereknek. Már az első pillanatban az. Gondoljuk csak végig: egy rettenetes szűk csatornán át érkezünk, rögtön utána egy vagina kezd el fojtogatni minket. Így kezdődik a földi karrierünk. Hát persze, hogy mindegy, hogy kazánfűtő vagy balett-táncos lett belőled!

Beszéljünk az időről. Az idő nem más, mint az emberi elme elvont teremtménye. Fontos, hogy egy folyamatban lássuk magunkat. Úgy értem, hogy fontos dolog a történelem: szeretjük magunkat egy lineáris történetben látni. Az időre és a történelemre mint fogalomra tehát szükség van. Ez vitathatatlan. Ugyanakkor a történelmi gondolkodás egyfajta hamis fejlődést és visszafejlődést láttat velünk. Ez az ár, amit a más szempontból hasznos történelmi nézőpontért fizetünk. Például a szenvedés mennyisége elég konstansnak tűnik a bolygón. Ehhez képest szívesen elvagyódunk letűnt korokba, ahova valamiféle paradicsomi állapotokat vizionálunk. Valamiért azt gondoljuk, hogy régen közelebb voltunk a természethez, az Egységhez. A közgondolkodás a nyugati civilizációt egyfajta gyors távolodásnak tartja, valamiféle ideális-paradicsomi állapottól. Bárcsak így lenne! Akkor csak annyi dolgunk volna, hogy leromboljuk a nyugati civilizációt. Azt hiszem, ennél kicsit nagyobb a baj. Szerintem teljesen mindegy, hogy szakóccával magokat törünk vagy atomerőművel maghasadást idézünk elő. Az sem számít, hogy organikus élelmiszert vagy tartósított élelmiszert eszünk. Az is mindegy, hogy töltőtollat használunk vagy internetet. Ezek a dolgok semmilyen módon nem változtatják meg a létezéssel kapcsolatos alapélményünk minőségét.

Van egy elég friss változás bennem. Harmincéves koromig azt hittem, hogy a jó dolgok valahogy járnak nekem. Az, hogy szeressenek, az, hogy legyen pénzem, az, hogy népszerű legyek: az valahogy jár nekem. Eléggé fel voltam háborodva, ha valami hiányzott. Azt mondtam, hogy itt van ez a hideg, barátságtalan bolygó, és ahhoz, hogy valami jól essen, azért mindig nagyon meg kell dolgozni. A betegségekkel is így voltam. Mi az, hogy fáj a fejem? Mi az, hogy elfárad a karom? Micsoda tökéletlen hülyeség ez a létezés? Kinek kell ez? Kértem én, hogy megszülessék? Ezeket a kérdéseket tettem fel nap mint nap. Azt hiszem, ez az attitűd ismerős mindannyiunknak, az állandó panaszkodás nagyon népszerű tevékenység: olyasmi, mint a tévénézés vagy az orrtúrás. Én kiszálltam ebből a tömegsportból. Nézz körül, mi minden történik itt, ennél az egyszerű kávéházi asztalnál. Most nyeltem le egy korty kávé: a cersav összehúzza a gyomromat, olyan, mint amikor citromot csöpögtetsz az osztrigára; azt gondolom, hogy a pincérnőnek, aki kiszolgál minket, hasogató fejfőrcse van; látom, ahogy lassan mozog a szád, miközben figyeled, amit mondok; szemben ül egy lány, aki feszülten összeszorítja combjait, és világítóan lila pulóvert visel. Ez a töredéke annak a pillanatnak, amiben vagyunk. Hátborzongató és gyönyörű nem? Micsoda televény! Most ehhez képest képzeljük el a világűrt. Az űr nagyon közel van: fölfelé kell menni, kocsival néhány óra lenne csak. Szóval a világűr egy köbkilométerében négy-öt atom kering. Iszonyúan üres és nagyon hideg tér. Ehhez képest már nem is olyan idegen ez a bolygó. Ráadásul létezünk! Fel kell fognunk, hogy a nemlétünk a normális, és az, hogy itt lehetünk és kitölthetjük a teret és az időt ezzel a hússal, csonttal, vérrel, ez egy nagy ajándék. Megrendítő erejű hálát érzek azért, amiért vagyok. Hogy *hog*y vagyok, az már egy másodlagos kérdés. A *puszta vanságnak* örülök.

Még egy dologra rájöttem mostanában. Ez is nagyon egyszerű dolog, és elképzelhetőnek tartom, hogy sokaknak ez is egyértelmű. Rájöttem arra, hogy a valóság nem létezik. Sokáig azt hittem, hogy vannak illúzióink, hiedelmeink, és

ehhez képest van egy nagybetűs valóság. Azt gondoltam, hogy van igazi világ, amit azok látnak, akik elég erősek ahhoz, hogy megszabaduljanak a hamis illúzióktól. Most azt gondolom, hogy csak illúziók vannak, és mögöttük nincs semmi. Az IGAZSÁG legkevésbé. Az úgynevezett realitás nem más, mint az emberek illúzióinak a metszete. Ha ebből a szemszögből nézzük, akkor egy öt éves gyerek világmodellje, amiben jó esetben nyüzsögnek a vörös süveges manók és seprűn lovagló boszorkányok, egészen pontosan annyira objektív, mint mondjuk a BBC híradója. Mondok egy példát az agykutatásból. Az, hogy a gondolkodás nem más, mint a szinapszisok közötti interakció, semmivel sem mond többet, mintha azt mondjuk – az öt éveseknél maradván –, hogy vörös süveges manók rohanganak a fejünkben apró sürgönyökkel a kezükben. Nem tudom eldönteni, hogy a gyönyörűségtől vagy a rettegetől borzongok, amikor erre gondolok. Azt hiszem, inkább a gyönyörűségtől.

Arra is nemrég ébredtem rá, hogy nemcsak munka, de az érzéseink, a gondolataink, sőt még a cselekedeteink sem határozzák meg végső értékünket. Mindannyiunkban van egy olyan belső mag, amit én valamiért egy fehéren izzó apró gömbként képzelek el. Ez a mag – legnagyobb szerencsénk – hozzáférhetetlen számunkra. Mindegy, hogy mit gondolunk. Mindegy, hogy mit érzünk. Mindegy, hogy mit cselekszünk. Teréz anyában vagy Pol Potban ugyanúgy benne volt ez az egyetemes, elpusztíthatatlan érték. Valahogy úgy, mint ahogy mondjuk mind a kettejüknek volt tüdeje meg talpa. A gonoszság és a jóság nem a lelkünk legmélyén húzódik. Az erkölcs pusztán a személyiségünk játszótere. És a személyiség csak egy kicsi kis szolgálja a lelkünknek. Ez nem jelenti azt, hogy nem lehet elítélni azt, aki másoknak árt. Sőt, néha muszáj ilyen ítéletet alkotni. Én azonban nagyon fontosnak tartom, hogy néha ebből a – ha tetszik – madártávlatból is rátekintsünk saját magunkra.

Nemrég értettem meg, hogy mit jelent a beavatás. Aki művészettel foglalkozik, az nem kerülheti meg ezt a kérdést. Abban szerintem egyetértünk, hogy szívesen hisszük azt, hogy beavatottak vagyunk. Valamiért jó nekünk, ha azt mondhatjuk, valami olyasminek vagyunk a részesei, aminek más nem. Én és a barátaim benne vagyunk, de ti és mások nem lehettek benne. Ilyen minden egyház és minden klub és csoportosulás. Sokféle szintje van a beavatásnak, de engem most csak az ismeretelméleti, vagy ha tetszik, spirituális oldala foglalkoztat a dolognak. Fontos pillanat volt az életemben, amikor rájöttem, hogy nem létezik beavatás.

Régebben annyira romantikusan gondolkodtam, hogy azt hittem, van valamilyen tudás, amit ha eléggé megfigyelek, akkor én is elsajátíthatok. Tudás, ami egyetemes, és mint valami titkos sorminta, el van rejtve a kultúrtörténetben. Elképzelhetjük úgy is, mintha az univerzum egyfajta ördöglakat lenne. Azt hittem, ha megvan a kulcs, akkor minden rendben. Nem egy vasból reszelt kulcsot képzeltem el. Azt hittem, hogy a megoldás ideákból áll össze. Az ideák darabjai bölcs emberek koponyájában vagy régen megírt könyvekben lelhetők fel. Nekem az a dolgom, hogy összerakjam ezeket a darabokat, és akkor kezemből lesz a kulcs. Ha megvan a kulcs – gondoltam –, akkor majd kinyitom vele az ördöglakatot, és aztán az ajtón túl feltárurolóttam az igazi univerzum. Nem is tudom,

mit képzeltem oda. Megpróbálom felidézni. Valami olyan hely volt ez, amilyenek a mennyországot írják le. Gondtalan, harmonikus, nemes és önfelelt világot képzeltem el. Ennek a világnak valamiért fontos része volt, hogy csak keveseknek adatott meg a megismerés. Olyannak képzeltem el ezt az egészet, mint egy elitklubot, ami fölötte áll a többi létezőnek. Úgy tűnt, hogy a világ megismerése a kiválasztottak kiváltsága.

Tizenhat éves lehettem, amikor biztossá vált számomra, hogy a beavatás nem létezik. Nincsenek kiválasztottak, nincsenek kiváltságosak, nincsenek mesterek, nincsenek tanítványok. Társadalmi szinten mindez persze létezik, de ismeretelméletileg nem. A létezés titkai megközelíthetetlenek. Teljesen mindegy, hogy milyen társadalmi rangunk van. Teljesen mindegy, hogy mennyi könyvet olvasunk el. Teljesen mindegy, hogy mennyit imádkozunk. Az sem számít, mennyit és milyen mélyen figyelünk a bölcs emberekre. Az ördöglakatot nem lehet kinyitni. A dalai láma számára ugyanúgy megfejtethetlen a létezés titka, mint egy katolikus pap, egy festőművész, vagy éppen egy filmrendező, vagy egy kéjgyilkos számára. Nagyon megriadtam, amikor rájöttem erre – a létezés titka soha senki számára nem tárult még fel, és nagyon úgy tűnik, hogy nem is fog. A megismerhetetlenséget éltem át ezzel a felismeréssel. Ez az élmény a megvilágosodás erejével hatott rám. Ez egy feloldhatatlan ellentmondás. Immár egy valódi ördöglakat került a kezembe: nincs beavatás – ez az egyetlen beavatás.

Amióta erre rájöttem, semmi más nem érdekel. Néha ijesztő zsongás van a fejemben, de ez az egy gondolat nagyon stabilan mindig ott van benne. Ha az agyam egy méhkas – a legtöbbször úgy érzem –, akkor a „nincs beavatás” gondolata az anyakirálynő benne. Nyilvánvaló, hogy semmi másról nem érdemes filmet csinálni vagy könyvet írni, mint erről a kérdésről. Legalábbis számomra.

Ennek a gondolatnak ugyanis nagyon érdekes morális következményei vannak. Ha nincs beavatás, akkor az úgynevezett tekintély sem létezik. Aki ezt a gondolatot komolyan veszi, az rájön arra, hogy senki és semmi nem uralkodhat felette többé. Én azt hiszem, hogy nem gógból vagyok irányíthatatlan, hanem ezért. Ne mondja meg senki, hogy mit gondoljak, és azt se nagyon, hogy mit csináljak. Ha bárkinek lenne bármiféle többlet tudása arról, hogy mit és hogyan kell gondolni és érezni, akkor azonnal követném. A társadalom, a jog, a művészeti kánon nem több, mint egy sorvezető. Az eligazodást és az együttélést segítik ezek a dolgok – viszont fontosnak tartom, hogy egy pillanatra se felejtjük el: egyetemes mérce nincs. És nem is lesz.

– *Emberi léptékkal mérve aránylag sokáig hihettünk a művészetek egyetemes mércéiben. Én ma már inkább ezek elveszését és folyamatos átalakulását látom. Az információk szabad termelésének, közzétételének, áramlásának és birtoklásának mennyisége és sebessége hihetetlenül felgyorsította az egyetemes emberi kultúra és a helyi kultúrák lebontási és építési folyamatait. Gondoljunk csak a kommunikációs írott jelrendszerek rohamos átalakulására, amit az interneten és a telefóniában is tapasztalhatunk. E cyber térben szinte már semmi jelentősége nincs a nyelvészek által vérrel-erítéssel összehegesztett és fenntartott nyelvtannak, helyesírási szabályoknak stb. Csak egy példa: az interneten tökéletes nyelvhelyességgel így köszönném meg neked ezt a beszélgetést, jelezvén, hogy közösekot gondoltunk, de csibészek is voltunk, meg élveztük is egy kicsit: Megathx ;).*

És ahogy az írott és beszélt nyelvek, dialektusok megváltoznak, ugyanúgy változnak a zenei, a tánc- és a filmnyelvek is, s velük együtt a mércék is. Ez persze káoszérzéshez is és szabadságérzéshez is vezethet, ami aztán egyeseknek megkönnyítheti, másoknak megnehezítheti az alkotást, a létezést. Kire és mire támaszkod(hat)sz a munkád közben, hogy szabadságot érezz és ne káoszot?

– Erről a mesék jutnak eszembe. Káoszba születünk, körülöttünk egy kiismerhetetlen világ bontakozik ki. Úgy képzelem, hogy mindannyiunknak van egy meséje, ami arra szolgál, hogy azt a hűvös, megismerhetetlen ürességet kitöltse, amit magunk körül tapasztalunk. A nyugati tudomány, a keleti filozófia, a racionalizmus, a spiritualizmus, a divat, az ideológiák, a hiedelmek mind-mind ilyen mesék. A mesék arra szolgálnak, hogy képzeletünkkel kitapétázzuk a Semmit. A nyelv is azért van, hogy ezeket a meséket minél pontosabban megosszuk egymással. A szabadságra tehát nem azért van szükség, mert az jó nekünk. Sokan sokféleképpen elmondták már, hogy a szabadság egyfajta ítélet. A szabadság nem jó nekünk. És nem is rossz. Egyszerűen senki nem ér – és nem tud – többet nálunk. Ezért senkinek sem hagyhatjuk, hogy elvegye a szabadságunkat. Ha lenne egyetemes mérce, vagy valamifajta megkérdőjelezhetetlen örök kánon, akkor más lenne a helyzet. Én abban a pillanatban odaadnám a szabadságomat. Pontosan ugyanúgy, mint ahogy a hívók milliói teszik ezt.

– Volt az életedben olyan esemény, ami az idővel kapcsolatos, és máig sincs rá magyarázat?

– Kertész *Sorstalanságát* olvastam a fürdőkádban. Jött egy pillanat – nem is emlékszem, melyik résznél –, amikor egy rendkívül furcsa, transzcendens élményem támadt, amit színesztézia-flashek szakítottak meg. Hirtelen teljesen megkérdőjelezhetetlen bizonyosságom támadt arról, hogy jelen voltam valamelyik haláltáborban a náci holokauszt idején. Csikorgó hideg volt, síneket láttam, egy repedt csapot, ami vizet köhögött ki magából. A távolban egy kutya ugatott, a szenvedés tapintható volt körülöttem. Hideg január volt, az égen nem voltak felhők, csak néhány csillag világított élesen. Lehet, hogy csak egy vasutas voltam, lehet hogy fogoly, az is lehet, hogy SS-tiszt vagy kápo. Mindent alulról láttam, ezért vagy térdre esett ember voltam, vagy pedig az SS-ek kutyája. A vas ízét éreztem az ínyemen. Minden bizonytalan volt a részleteket és a nézőpontot tekintve. Egy dolog azonban biztossá vált. Jelen voltam.

– Úgy gondolom, hogy sokan megéltünk már hasonló azonosulásokat, valóságokat egy-egy könyv olvasása során. Nem hinném, hogy szóba jöhetne a reinkarnáció mint lehetőség mindazok után, amiket eddig elmondtál. Akkor pedig nem marad más, mint az élénk fantázia és az ebből fakadó beleélő és átlényegülő képesség. Vagy van harmadik „valóság” is?

– Én nem azonosulást éltem állt, és nem is a fantáziám játszott velem. Bizonyosságot szereztem arról, hogy jelen voltam a holokauszt idején. Én tisztelem Kertész Imre munkásságát, de ez nem egy szépirodalmi élmény volt, hanem egy spirituális felismerés. Ami azért nagyon nem ugyanaz. A reinkarnációban nem vagyok elég jártas – nem tudok róla nyilatkozni. Az érzésnek volt viszont egy furcsa biológiai vonatkozása. Úgy éreztem, mintha sejteim emlékeznének. Mintha atomjaim rezonálnának valamire. Zavarban vagyok, amikor erre emlékszem.

– Emlékszel, hogy gyerekkorodban mivel foglalatostkodtál a legszívesebben, amikor magadra hagytak?

– Anyám máig szörnyülködve meséli, hogy egyszer lélekszakadva jött hozzá a szomszédasszony, hogy nézze már mit csinálok. Anyám kinézett az erkélyen – egy forgalmas út mellett laktunk –, és azt látta, hogy becsukott szemmel, háttal megyek át a kereszteződésen. Az autók dudálnak, a villamos csörömpöl. Fogalmam sincs miért, ezt a játékot találtam ki magamnak. A térdemet és a könyökömet állandóan sebek borították. Összességében arra emlékszem, hogy folyton izzadt vagyok és véres. Meg hogy állandóan kergetek valakit, vagy én menekülök. A fejem háromszor tört be. Hol egy köztéri szobor tetejéről estem le, hol pedig annyira rohantam, hogy a lépcsőfordulóban estem el. Mint minden normális kislánynál, nálam is kérdéses volt, hogy megérem-e a felnőttkort. Végül is sikerült: itt vagyok.

– A poklokat csak valamilyen furcsa, kikapcsolt állapotban lehet megjárni, túlélni. Ennek a működését figyelhetjük meg a Sorstalanságban és a Dealerben is. De valami hasonló próbája lehetett ennek a te – háttal és becsukott szemmel való – átkelésed is a kereszteződésen. Ez az állapot olyan, mintha valamire rábízná magát az ember. A „kegyelmi állapot” és az „áldozat” egyaránt eszembe jut.

– Nekem is. Nemrég értettem meg, hogy milyen felemelő érzés csak lenni. A legtöbben egész életüket abban a zárt, paranoid tudatállapotban töltik, ami legjobban úgy írható le, hogy állandóan cselekedni kell a pusztá létért. Ez afféle muszáj-élet, muszáj ezt vagy azt csinálni, mert ha nem, akkor baj lesz. Valójában semmit sem kell csinálni, de még gondolni sem nagyon – nekem ez ritkán sikerül –, hanem csak átadni magunkat az áramlásnak. Amikor igazán önfeledt pillanatokat élek át – legtöbbször fizikai aktivitás közben –, akkor az élet organikus áramlásnak tűnik, aminek a része vagyok. Minél kisebb része vagyok valami nagyobbak: annál jobb. Az én életem nem nagyon áll másból, mint abból a törekvésből, hogy ezt az áramlást minél többször átéljem. Amikor drogoztam, ezt kerestem, anélkül, hogy tudtam volna. Írni kizárólag ebben a tudatállapotban tudok. A filmezés, a zenélés, a futás, a szerelmeskedés sem megy másként.

– Az Életen való átkelés talán nem más, mint sok-sok halálon való túljutás eredője. Miért gondoltad egy időben, hogy az öngyilkosság a megoldás? És mit gondolsz most a megoldásról „a gyönyörű és a borzalmas” együttes fennállását látva?

– Szerintem az öngyilkosság a végső, totális kontroll gyakorlása önmagunk felett, és így pont ellenkezője az áramlásban való feloldódásnak, hiszen az nem más, mint a teljes kontrollvesztés. Ahogy az életünkkel, úgy a halálunkkal is mi rendelkezünk. Ha akarjuk, meghalhatunk. Ez a képesség rémisztő és gyönyörű, ez kétségtelen. Nemrég egy lánynak meséltem arról a rettenetes félelmemről, hogy esetleg öntudatlan állapotban öngyilkos leszek. A lány azt mondta, hogy ő nem tudná megtenni, de nem azért, mert nem vágyik a halállal való találkozásra. Sokszor szinte kínzó halálvágya van, mégsem tudja elképzelni, hogy önkéntesül vessen véget az életének. Ő úgy gondolja, hogy létezik egyfajta kozmikus etikett. Ő él, teszi a dolgát, sokszor vágyakozik a halálra, de nem teszi meg. Ha viszont eljön érte a halál, akkor szívesen vele megy. Örül neki, hogy nem az ő dolga eldönteni, hogy mikor történjen meg. Nem kötelező élni, de ez

nem azt jelenti, hogy muszáj meghalni. A szépség éppen abban rejlik, hogy oké, nem akartunk erre a bolygóra jönni, viszont ha akarunk, bármikor elmehetünk. Aki ezt egyszer megérti, az nagyon szeretne itt maradni egészen az utolsó pillanatig. Éberem.

– *Ha nincs valóság, akkor mégis miről érdemes beszélni a filmekben? Egyáltalán érdemes? És ha igen, akkor milyen filmnyelvet tudsz elképzelni, ami egy „nem létező” valóságot láttat?*

– A valóság legfontosabb tulajdonsága, hogy nem létezik. Ez a gondolat szerintem egyfajta alkotói minimum. Annál az alkotónál, aki hisz az objektív valóságban, és elvei vannak, amikhez ragaszkodik, és ítéletei, amiket kihirdet, ott csak reménykedni lehet, hogy itt-ott elvétí, és nem figyel oda. A koncepció „szünetiben” megláthatjuk azt, amit igazán nézni érdemes: a parttalanul áradó létezését.

– *A „parttalanul áradó létezés” filmjéről egy villamosmegállóról készült „mozi” jut az eszembe, amit rögzített kameraállásból vettek fel és vágatlanul vetítettek. Gyönyörű film, viszont bukott alkotás, ha a nézettségi mutatót és a bekasszírozható pénzt tekintjük, ugyanis nincs (eladható) története. Ezzel szemben a mai mozik végletekig kihegyezett történetekkel operálnak, és ez pontosan a parttalanság ellen dolgozik. Te hogyan állítod fel a parttalanság és a történet viszonyát a majdani filmjeidben? [magyarán: milyen lesz a jövő Flieg auf-mozija?] Esetleg találkozótál már ilyen filmmel, ami számodra példaértékű?*

– Enyedi Ildikó filmjeit említeném. Az ő filmjei megfejthetetlen titkok számomra. Hiába elemzem őket, nem tudom kitalálni, hogy működnek. Ott van például a *Téli hadjárat* című kisfilm. A végén van egy snitt. Egy pingvin a jégpáncélon totyog, távolodik tőlünk, és közben szól a narráció. Azt a snittet egyszerre hatja át valamifajta evolúciós borzongás, szeretet, gyengédség és valami önfeledt pofátlanság. Tőle rengeteget tanulok. Remélem, az eredmény látható lesz a filmjeimben.